

LUND UNIVERSITY

Vad gör en växt främmande?

Några olika perspektiv

Persson, Erik

Published in:
Växtvärk

2021

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Persson, E. (2021). Vad gör en växt främmande? Några olika perspektiv. I J. Alkan Olsson, H. Hansson, E. Persson, C. Sjöholm, & N. Vareman (Red.), *Växtvärk: Perspektiv på invasiva främmande växter i svensk natur* (s. 31-42). Palaver press akademi. <https://pub.epsilon.slu.se/27573/1/blennow-k-et-al-20220419.pdf#page=33>

Total number of authors:
1

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

VAD GÖR EN VÄXT FRÄMMANDE? NÅGRA OLIKA PERSPEKTIV

Erik Persson

Den här boken handlar om invasiva främmande växter. I det föregående kapitlet reflekterade Niklas Vareman om vad som läggs i begreppet 'invasiv', men vad gäller då för den andra termen i begreppet – alltså ordet 'främmande'? Vid första påseende kan det verka som att 'främmande' borde vara ett enklare ord att definiera. Det är ju vanligare och inte så tekniskt jämfört med 'invasiv'. Frågan är dock om inte just dessa två egenskaper gör ordet 'främmande' mer svårdefinierat. Ord som är både vanligare och mer vardagliga används av fler personer och på fler olika sätt.

Det här kapitlet handlar om hur komplicerat det är att avgöra vilka invasiva växter som ska räknas som främmande. Spelar det till exempel någon roll hur de har kommit hit? Gör det skillnad om de har kommit hit själva eller om de har förts hit av människor? Spelar det någon roll om de förts hit avsiktligt eller av misstag? Spelar det någon roll när de kom hit? Hur länge ska arterna ha funnits här innan de slutar räknas som främmande? 10 år? 100 år? 1000 år? 10 000 år? Spelar det någon roll hur de har tagits emot av naturen och av oss människor? Man kan också fråga vad 'hit' och 'här' betyder i dessa sammanhang. Är det landsgränserna som gäller eller kanske livsmiljön? Kan en art vara främmande i fjällen men inte i skogen? I Norrland men inte i Skåne? Låt oss titta närmare på hur begreppet 'främmande art' används av Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten, vilka har regeringens uppdrag att utarbeta strategier för hantering av invasiva främmande arter, Artdatabanken som ligger bakom den riskklassificering som ligger

till grund för den nationella listan över invasiva främmande arter, och respondenterna i vår digitala frågelista.

Den definition av 'invasiv främmande art' som finns på Naturvårdsverkets hemsida lyder: "Invasiva främmande arter är arter som människan avsiktligt eller oavsiktligt har flyttat till ett nytt område där de snabbt sprider sig och orsakar skada." Den sista delen av definitionen handlar om artens beteende och syftar specifikt på invasiviteten. Den första delen däremot, handlar just om vad det innebär för en art att vara främmande, nämligen att den har kommit till ett nytt område med människans hjälp och att det inte spelar någon roll om den har flyttats avsiktligt eller oavsiktligt.

Den definition av 'invasiv främmande art' som Naturvårdsverkets representant använde i sin presentation inför vår forskargrupp var: "Främmande art vars introduktion eller spridning har konstaterats hota eller negativt inverka på biologisk mångfald och relaterade ekosystemtjänster". 'Främmande art' definierades som: "Art som introducerats utanför sitt naturliga utbredningsområde efter år 1800 och som kan överleva och reproducera sig".

Om vi börjar med definitionen på hemsidan verkar det som att det som avgör huruvida en art är främmande i ett område framför allt handlar om hur den har kommit dit, nämligen med människans hjälp, oavsett om det skett avsiktligt eller oavsiktligt. I definitionen som används i presentationen nämns inte människan, men ordet 'introducerats' antyder att det inte är växterna själva som har flyttat sig utan att de har fått hjälp av någon annan. Att det i båda definitionerna tycks vara viktigt hur arten har kommit till sitt nya område och att en av definitionerna uttryckligen nämner människan väcker en del funderingar. Varför är det viktigt hur arten har spridits, och varför fokusera på just människan? Både på hemsidan och i presentationen görs det klart att huvudskälet till att spridningen av invasiva främmande arter behöver bekämpas är att de ställer till problem för den inhemska biologiska mångfalden. Varför spelar det då någon roll hur de har

kommit hit? Om en växt har följt med ett djur på vandring eller under den årliga migrationen, eller förts till ett nytt område med vind eller havsströmmar och sedan betar sig invasivt i det nya området, är inte det ett lika stort problem? Det finns olika möjliga förklaringar till detta fokus på människan. En tänkbar förklaring är att det finns en dold värdering i definitionen, nämligen att Naturvårdsverket eftersträvar naturlighet i miljön. 'Naturlighet' är ett ord som är notoriskt svårt att definiera, men ofta tycks det användas som kontrast till 'människoskapat'. Det skulle alltså kunna handla om att Naturvårdsverket, medvetet eller omedvetet, värderar miljöer med hög mänsklig påverkan lägre än miljöer med låg mänsklig påverkan. En annan möjlig förklaring till att de särskilt nämner människan i definitionen är av mer praktisk natur. De kanske tänker sig att det är enklare att med hjälp av lagstiftning påverka mänskligt beteende än att påverka beteendet hos vandrande eller migrerande djur eller andra naturfenomen.

En annan intressant sak att notera i definitionen på hemsidan är att det står 'område', och inte, till exempel, 'Sverige' eller 'EU'. Då Naturvårdsverket verkar på nationell nivå handlar det förmodligen om spridning över nationsgränsen till Sverige. Denna tolkning motsägs emellertid av den definition som gavs i presentationen. Den definitionen är lite mer specifik och talar inte bara om "område", utan om artens "naturliga utbredningsområde", något som sällan sammanfaller med nationsgränser. Detta är lite förvånande eftersom Naturvårdsverkets arbete med invasiva främmande växter i praktiken tycks vara helt och hållet inriktat på att hålla dem borta från Sverige. Ännu mer intressant med denna formulering är användningen av termen 'naturliga'. Som jag konstaterade tidigare är naturlighet ett komplicerat och omdiskuterat begrepp och man skulle nog vilja veta mer om vad Naturvårdsverket menar med ett naturligt utbredningsområde – och varför naturligheten är viktig. Hur som helst verkar det passa väl ihop med Naturvårdsverkets fokus på spridning med människans hjälp. Om 'naturlig' används som kontrast till mänsklig inblandning torde "naturliga utbredningsområde" betyda ungefär, ett område där arten finns utan att ha fått hjälp av människan

att komma dit. På så sätt kan användandet av uttrycket 'naturliga' i presentationen hjälpa till att få ihop de två definitionerna.

En annan skillnad mellan hemsidan och presentationen är att i definitionen från presentationen, men inte i definitionen på hemsidan, nämns året 1800. På en direkt fråga om varför man valt detta årtal svarade presentatören att före detta årtal har man för dålig koll på hur arter har kommit till Sverige. Det handlar alltså om ett praktiskt övervägande baserat på vad det finns kunskap om (se även D'Hertefeldts kapitel om listor). Det betyder att själva året, 1800, kanske inte säger oss så mycket om hur Naturvårdsverket ser på begreppet främmande, men det faktum att de inkluderar ett årtal, liksom den angivna förklaringen säger faktiskt en del. Att de över huvud taget har angivit ett årtal säger oss framför allt att det spelar roll hur länge en art har funnits i landet för om den ska räknas som främmande. Den angivna förklaringen bekräftar detta och den bekräftar också att trots att det inte nämns uttryckligen i den definition som används i presentationen, så spelar det roll hur arten har kommit hit. På en fråga till presentatören om valet av 1800 handlar om att Naturvårdsverket ser Sveriges natur vid denna tid som en slags idealtillstånd blev svaret ett kategoriskt nej.

På Naturvårdsverkets hemsida finns även ett lite längre resonemang om varför de fokuserar på just främmande arter. Det påpekas där att inte alla främmande arter är invasiva men att osäkerheten kring riskerna med att föra in en främmande art är stor. Det finns alltså ett praktiskt skäl för detta fokus. Om vi är oroliga för att en växt ska bete sig invasivt bör vi vara försiktiga med arter som vi ännu inte har kunskap om. Å andra sidan skulle man också kunna vända på resonemanget. Det vill säga, fokusera mer, inte mindre, på invasiva arter som var etablerade före 1800 och som vi därför vet med större säkerhet beter sig invasivt. Dessutom lämnar det frågan öppen om vad som ska göras med arter som fanns i landet före 1800 och inte beter sig invasivt här idag men som kan komma att bete sig invasivt när till exempel klimatet ändras.

En möjlig förklaring till fokuset på främmande arter är att om de redan är etablerade här så är det mycket svårare och dyrare att

bli av med dem och därför är det klokt att i första hand fokusera på arter som ännu inte har etablerat sig. Detta övervägande finns mycket riktigt med i Naturvårdsverkets strategi och verkar spela en viktig roll för de praktiska prioriteringarna. Uppenbarligen är detta dock inte hela förklaringen till fokus på främmande arter, då hur arten har kommit hit (med eller utan människans hjälp) inte verkar ha något att göra med hur starkt etablerad en art är och hur svårt och dyrt det är att bli av med den.

Havs- och vattenmyndigheten förklarar lite mer ingående än Naturvårdsverket vad de menar med 'främmande arter'. De skriver på sin hemsida:

Främmande arter är växter, djur, svampar och mikroorganismer som med människans hjälp tagit sig över ekologiska barriärer och etablerat sig på platser utanför sitt naturliga utbredningsområde.

Myndigheten skriver också:

För att en art ska betraktas som främmande måste den – på något sätt och vid någon tidpunkt – flyttas genom mänsklig aktivitet. Då introduceras arten till ett område dit den inte kunnat ta sig till av egen kraft.

I presentationen definieras 'invasiv främmande art' som: "En främmande art vars introduktion eller spridning har konstaterats hota eller negativt inverka på biologisk mångfald och relaterade ekosystemtjänster."

Presentatörerna säger också att de använder samma definition som Artdatabanken (se också D'Hertefeldt et. al ovan). Som vi snart ska se skiljer sig formuleringarna faktiskt något, men innehållsmässigt verkar det råda ganska god överensstämmelse. En av presentatörerna från Havs- och vattenmyndigheten specificerar

också att för att räknas som främmande ska arten ha införts efter år 1800. Denna specifikation stämmer med hur Naturvårdsverket ser på saken, men den skiljer sig från hemsidan där det står ”vid någon tidpunkt”, vilket låter som att de uttryckligen vill förneka att det skulle finnas någon tidsgräns.

Hemsidan och presentatörerna är dock helt överens om att det bara är arter som har flyttats av människan som räknas som främmande. De ger också ett par ledtrådar till varför. Den ena handlar om ekologiska barriärer, den andra om naturlighet. Vikten av naturlighet var något vi såg även hos Naturvårdsverket. Här uttrycks det explicit att detta är relevant. Det nämns dock även en annan förklaring i form av överträdelse av ekologiska barriärer. En barriär är något som det är svårt eller omöjligt att passera. Att barriären är ekologisk antyder i sin tur att den på något sätt finns i den levande miljön. En möjlig tolkning skulle kunna vara att bara arter som har behövt hjälp av människan för att ta sig till den nya miljön räknas som främmande. Det räcker alltså inte att arten har förflyttats av människan, utan det krävs att den inte skulle kunna förflytta sig utan människans hjälp. Havs- och vattenmyndighetens krav på mänsklig hjälp verkar alltså betydligt starkare än Naturvårdsverkets. Detta kan i sin tur åter hänföras till ett fokus på det naturliga, men det kan också tolkas i termer av osäkerhet och risk. I det här fallet kan man tänka sig antingen att riskerna för ett invasivt beteende är större om en art flyttas till en mer annorlunda miljö (så annorlunda att den inte eller med svårighet skulle kunna ta sig dit utan människans hjälp), eller att osäkerheten om dess beteende i den nya miljön är större om den flyttas till en mer annorlunda miljö. Att osäkerhet är en viktig faktor bekräftas av att de också skriver: ”Det är svårt att förutse vad som händer när en främmande art etablerar sig i en ny miljö”.

Hur används då begreppet av Artdatabanken? I skrivande stund är den nationella listan över invasiva främmande arter fortfarande

under utarbetande på basis av Artdatabankens riskklassificering. De har också en webbsida där allmänheten uppmanas att gå in och rapportera invasiva främmande arter. På den sidan definieras invasiva främmande arter som "arter som sprider sig snabbt och har en negativ inverkan på den biologiska mångfalden".

Trots att det är en definition av 'invasiva främmande arter' och inte bara 'invasiva arter', finns det alltså ingen ansats i definitionen att förklara vad som menas med 'främmande'. Det finns dock en definition av 'främmande arter' på en annan webbsida hos Artdatabanken, där det framgår att det rör sig om "arter som direkt eller indirekt fått hjälp av människan för att ta sig till Sverige". Människan återkommer alltså även här och det betonas även att det kan röra sig om såväl direkt som indirekt hjälp. Det väcker dock frågan om hur Artdatabanken ser på arter som sprider sig av egen kraft men som en följd av mänskliga förändringar av miljön, till exempel den pågående klimatförändringen. Kan den typen av spridning räknas som indirekt spridning med människans hjälp? På en direkt fråga om detta i samband med Artdatabankens presentation blev svaret att sådana förflyttningar "huvudsakligen" inte räknas. Vi kan också konstatera att Artdatabanken i definitionen på hemsidan uttryckligen begränsar sig till flytt över nationsgränsen (Sveriges) men nämner inte något tidsperspektiv.

I den presentation som Artdatabankens representant gav för projektet definieras 'invasiv främmande art' som "främmande art vars spridning hotar eller negativt påverkar biologisk mångfald och ekosystemtjänster". 'Främmande art' definieras i sin tur som en art som "med människans hjälp, avsiktligt eller oavsiktligt, spridits utanför sitt naturliga utbredningsområde". Människans roll återkommer alltså även i presentationen och här framgår även att människans bidrag kan vara såväl avsiktligt som oavsiktligt, vilket kan ses som en indikation på att vår gissning ovan, att det var det som menades med "direkt eller indirekt", var korrekt. Formuleringen "naturliga utbredningsområde" som används av Havs- och vattenmyndigheten ser vi även här. Här är också kopplingen till mänsklig spridning mer direkt. Sammantaget stärker Artdatabankens definitioner bilden av att hur en

art har kommit till sitt nya område är viktigt, att naturlighet är viktig i det sammanhanget och att naturlighet ska tolkas som ingen eller liten hjälp av människor.

På en direkt fråga om tidsperspektivet förklarar Artdatabankens presentatör att de har valt att endast riskklassificera arter som har etablerat sig i Sverige efter 1800 (även om de införts innan dess). Man säger sig ha hämtat årtalet 1800 från den norska listan. Presentatören berättar också att trots formuleringen ”naturliga utbredningsområde” är det i praktiken nationsgränsen som gäller. Skälet ska vara att det är så det är formulerat i regeringsuppdraget men även att de har inte har resurser för att jobba med spridning inom landet.

Hur används begreppet av de som svarat på en av våra frågelistor? En tredjedel av de som svarade på frågan ”Hur förstår du begreppet främmande arter och vad betyder det för dig?” i den digitala frågelistan menade att det spelar roll hur arter sprids för huruvida de uppfattar arterna som främmande. De flesta av dessa nämnde spridning med människans hjälp. Av dessa angav i sin tur mindre än hälften att spridningen skulle vara aktiv och en tredjedel att den skulle vara avsiktlig. Knappt 10% av de som nämnde spridning nämnde att även växter som sprider sig själv kan vara främmande.

Hur ska detta tolkas? Det verkar finnas en tydlig skillnad mellan våra respondenter och de ansvariga myndigheterna i att det tycks vara mycket viktigare för myndigheterna än för respondenterna hur en art sprids för om den ses som främmande. Något som myndigheterna har gemensamt med de respondenter som ändå ser spridning som relevant är att mänsklig inblandning spelar roll och att det inte tycks spela så stor roll om spridningen är aktiv/avsiktlig. De finns dock även en del respondenter som uttryckligen vill inkludera växter som sprider sig själv eller som sprids med hjälp av andra arter än människan, även om dessa respondenter inte är i majoritet.

Hur ser våra respondenter på tidsaspekten? Av de respondenter som svarade på frågan var det bara drygt 15% som nämnde tidsaspekten. De flesta av dessa var inte särskilt exakta. Uttryck som ”på senare tid”, ”historisk tid” eller ”relativt ny” dominerar svaren. Färre än 2% av alla som svarade på frågan refererade direkt eller indirekt till året 1800. Av de som angav precisa tidsangivelser var det flest (8 stycken) som svarade 100 år. Fyra av respondenterna vill sträcka sig så långt tillbaka som till den senaste istiden. Det verkar alltså finnas en ganska stor spridning bland respondenterna, både huruvida de alls tänker på ’främmande’ som en fråga om tid, och hur lång tid dessa i så fall menar att en växt ska ha funnits på en plats för att fortfarande räknas som främmande.

Nästan en fjärdedel av respondenterna menade att huruvida en art är främmande har att göra med att den är onaturlig eller onormal på en plats. Drygt 15% menade att en art är främmande om den inte hör hemma på platsen ifråga, medan 10% angav att huruvida en art är främmande hade att göra med att den inte var ursprunglig på platsen. Natur eller naturlighet är alltså något som nämns relativt ofta, men ändå inte av majoriteten av respondenterna. En respondent skriver:

I parker kan gärna inplanterade växter och träd finnas, men i naturen uppskattar jag att det får vara naturligt. Jag tror att man inte vill ha invasiva, främmande arter i naturen, där man vill värna om det ursprungliga, ofta gamla arter.

Intressant att notera är emellertid att ett par av respondenterna gör en koppling mellan talet om främmande växter och främlingsfientlighet. En säger:

Uttrycket att ”något (någon) inte hör hemma här” gör mig illamående. Nu är det växter och vissa djur som är aktuella för utrensning. Vad kommer sen?

En annan skriver:

Jag har aldrig tänkt på vilka växter som "hör hemma här" och inte. Vi får nya svenskar varje dag så varför inte nya växter, vi måste alla anpassa oss.

Många av respondenterna nämner ogräs som av de ansvariga myndigheterna räknas som inhemska (till exempel kirskål, maskrosor och brännässlor) bland exemplen på invasiva arter (se också D'Hertefeldts kapitel om kirskål), eller uttrycker att de borde räknas in bland dessa. Även detta tyder på att det åtminstone finns de som inte tycker att frågan om huruvida en invasiv art är främmande är så viktig, så länge arten beter sig invasivt. En respondent påpekar särskilt det svåra i att veta vad som ska räknas som främmande i ljuset av de ständiga förändringarna i naturen och vill istället betona att det är beteendet som är det verkliga problemet:

Jag tycker det är svårt att veta vad som är främmande och inhemska växter eftersom växter som allt annat förändras över tid. Växter kommer och går. Problemet är som sagt om det kommer växter som tar över och kväver allt som växte innan.

En annan nämner till och med det främmande som något positivt:

Det finns några parker i Sverige där man låtit importera "främmande" växter och fått en unik och mycket intressant flora.

I det här kapitlet har jag skrivit om mina försök att förstå hur de viktigaste aktörerna i kampen mot invasiva främmande arter i Sverige – Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Art-databanken och allmänheten – tänker kring begreppet 'främ-

mande'. Det visade sig råda ganska stor enighet bland de tre förstnämnda aktörerna om att det viktigaste kriteriet på att en art är främmande är att den har kommit till Sverige med människans hjälp, avsiktligt eller oavsiktligt. Tidsaspekten verkar också viktig och då handlar det framför allt om att för att vara främmande ska en art ha förts in eller blivit etablerad i landet efter år 1800. Bakom dessa kriterier tycks finnas en del praktiska överväganden som har att göra med risk och osäkerhet, men dessa överväganden verkar inte helt kunna förklara, varken tidsperspektivet eller fokus på människans inblandning. Istället verkar det tämligen oklart och kontroversiellt begreppet 'naturlighet' dyka upp som förklaring på många ställen, ibland uttryckligen och ibland underförstått. Varför är just detta så viktigt? Vi får inget svar på det i det här materialet, men det är utan tvekan en fråga som behöver fortsätta vändas och vridas på.

Bland de som svarade på vår digitala frågelista var svaren inte lika entydiga. De faktorer som återfanns bland myndigheterna fanns även hos våra respondenter, men det fanns också avvikande uppfattningar. Ett fåtal av respondenterna var till och med uttryckligen negativa till att alls använda begreppet 'främmande' i detta sammanhang.

Man kan dock inte utan vidare utgå från att de som svarade på någon av våra frågelistor är representativa för befolkningen i allmänhet. Om svaren eller fördelningen av svaren hade varit annorlunda med en bredare representation är svårt att säga, men det går naturligtvis att spekulera i att bredare representation skulle leda till ännu större variation bland svaren. Hur stor betydelse denna skillnad i tolkningen av begreppet 'främmande' har eller bör ha för det praktiska arbetet med invasiva främmande växter, och hur skillnaden i så fall bör hanteras är också en fråga som förtjänar att diskuteras mer.

Lästips

Mer om hur Artdatabanken, Havs- och vattenmyndigheten och Naturvårdsverket använder begreppet 'främmande' kan man hitta på deras hemsidor: Artdatabanken (2021) *Vad är en främmande invasiv art?*, Havs- och Vattenmyndigheten (2017) *Frågor och svar om invasiva främmande arter* och Naturvårdsverket (2021) *Arbetet med invasiva främmande arter i Sverige*. I texten nämns också regeringsuppdraget till Naturvårdsverket. Det återfinns här: Naturvårdsverket – handlingsplan 2014-12-18 Ärendenr: NV-00684-14.

I den populärvetenskapliga tidskriften *The Conversation* finns en del intressanta artiklar om begreppet 'främmande' ('alien' på engelska) och dess relevans, bland annat av Alex Davis från 2012, av Alaistair Jump från 2017 och av Bruce Webber och Claire Harris, från 2011.